

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Кафедра генетики, селекції і насінництва ім. проф. М.О. Зеленського

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан агробіологічного факультету

О.Л. Тонха

Протокол № 4 від "16" червня 2022 р.

«СХВАЛЕНО»

на засіданні кафедри генетики, селекції і
насінництва ім. проф. М.О. Зеленського

Протокол №11 від "02" червня 2022 р.

Завідувач кафедри _____ Макарчук О.С.

«РОЗГЛЯНУТО»

Гарант ОПП Селекція і генетика
сільськогосподарських культур

Гарант ОПП _____ Макарчук О.С.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**«Державна кваліфікаційна експертиза з основами інтелектуальної
власності»**

Спеціальність: 201 Агрономія

Освітньо-професійна програма:

«Селекція і генетика сільськогосподарських культур»

Факультет: агробіологічний

Розробники: старший викладач,

кандидат сільськогосподарських наук, Ткачик С.О.

Київ – 2022 р.

1. Опис навчальної дисципліни

Державна кваліфікаційна експертиза з основами інтелектуальної власності

Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь		
Освітній ступінь	<i>магістр</i>	
Спеціальність	<i>201Агрономія</i>	
Освітня програма	<i>Селекція і генетика сільськогосподарських культур</i>	
Характеристика навчальної дисципліни		
Вид	вибіркова	
Загальна кількість годин	120	
Кількість кредитів ECTS	4	
Кількість змістових модулів	2	
Курсовий проект (робота) (за наявності)	-	
Форма контролю	<i>Іспит</i>	
Показники навчальної дисципліни для денної форми навчання		
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Рік підготовки (курс)	2	
Семестр	1	
Лекційні заняття	<i>30 год.</i>	<i>год.</i>
Практичні заняття	<i>45 год.</i>	<i>год.</i>
Лабораторні заняття	<i>год.</i>	<i>год.</i>
Самостійна робота	<i>45 год.</i>	<i>год.</i>
Індивідуальні завдання	<i>год.</i>	<i>год.</i>
Кількість тижневих аудиторних годин для денної форми навчання	<i>5 год</i>	

2. Мета, завдання та компетентності навчальної дисципліни

Мета: Дисципліна вивчає сорт як об'єкт інтелектуальної власності, який є відмінний, однорідний і стабільний та придатний для поширення в Україні, який може бути використаний для задоволення потреб суспільства і не заборонений для поширення з підстав загрози життю і здоров'ю людей, нанесенню шкоди рослинному та тваринному світу, збереженню довкілля. Знання міжнародного та вітчизняного правового забезпечення для регулювання дій у сфері охорони прав на сорти рослин, дозволить практично застосувати схему діючих законодавчих і нормативних актів за умови набуття, охорони та реалізації селекціонером немайнового та майнового права на сорт рослин. Теоретичний та практичний курс дисципліни дасть змогу ознайомитися з передовими досягненнями реєстрації та реалізації прав на сорти рослин в Україні та в країнах-членах Міжнародного Союзу з охорони нових сортів рослин (UPOV) та Європейського Союзу (CPVO). Теоретичний та практичний

курс дисципліни дасть змогу освоїти сортову діагностику кількісних та якісних характеристик сортів – кандидатів, його стійкості до стресових факторів середовища, визначення пластичності, адаптивності сортів у процесі трансформації їх господарсько-біологічної, споживчої та інтелектуальної цінності.

Завдання дисципліни – розширення знань щодо основних сучасних методів ідентифікації сортів, необхідних для практичної допомоги як в селекційній практиці під час оцінки вихідного матеріалу, так і в процесі державного випробування при проведенні комплексу досліджень з кваліфікаційній експертизі. Повна реалізація потенційних можливостей сорту значною мірою залежить від рівня підготовки спеціалістів, які зобов'язані знати генетичну природу контролю ознак, методи оцінки сортів, їх ідентифікації, правові засади реєстрації та обігу сортів.

Підготовка фахівців зі спеціальності «Селекція і генетика сільськогосподарських культур» потребує фундаментальних знань з спеціальної морфології культурних рослин, генетики, біотехнології, селекції і насінництва, сучасних методів створення вихідного матеріалу та ідентифікації сортів. Особливу увагу необхідно надати глибокому вивченню правових аспектів та законодавчому регулюванню реєстрації сортів та прав на них.

Угодою про асоціацію між Україною та ЄС (глава 9), яка набула чинності 1 вересня 2017 року, передбачено необхідність досягнення належного та ефективного рівня охорони і захисту прав інтелектуальної власності, до яких відносяться і сорти рослин. Крім того, статтею 228 Угоди з метою сприяння і посилення охорони прав на сорти рослин відповідно до [Міжнародної конвенції з охорони нових сортів рослин 1961 року](#), переглянутої в м. Женева 10 листопада 1972 року, 23 жовтня 1978 року та 19 березня 1991 року визначено доцільність співпраці у даній сфері, яка передбачає приведення законодавства України у сфері охорони прав на сорти рослин у відповідність з європейськими та міжнародними нормами і стандартами. З огляду на вищезазначене, доречно знати та вміти застосовувати міжнародні правила та механізми регулювання, і вміти адаптувати в Україні.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

сучасні методи ідентифікації сортів рослин; методики проведення польових та лабораторних досліджень з визначення відмінності, однорідності та стабільності сортів рослин та придатності сортів до поширення в Україні; науково-правові засади державної реєстрації сортів та прав на них; правила користування Міжнародною базою сортів рослин (<http://www.upov.int/pluto/tn/>)

та її використання при експертизі сортів рослин; міжнародні та національні нормативно правові акти, що регулюють процедуру набуття, захисту, припинення прав на сорти рослин; міжнародні аспекти реєстрації біотехнологічних винаходів, в тому числі генетично-модифікованих сортів рослин.

вміти:

використовувати систему знань про реєстрацію прав на сорти рослин в ЄС, країнах членах УПОВ, Україні; використовувати – основи статистичного та математичного аналізу при обліку нетипових рослин; проводити структурний аналіз рослин відповідного ботанічного таксону; чітко ідентифікувати комплекс морфологічних ознак, фізіологічних властивостей, інших додаткових ознак необхідних для реєстрації сорту кожного ботанічного таксону.

Набуття компетентностей:

загальні компетентності (ЗК):

ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу, синтезу,

ЗК2. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів),

ЗК4. Здатність працювати в міжнародному контексті,

ЗК6. Прагнення до збереження навколишнього середовища,

СК6. Здатність презентувати результати професійної та наукової діяльності фахівцям і нефахівцям.

фахові (спеціальні) компетентності (ФК):

РН2. Інтегрувати знання з різних галузей для розв'язання складних теоретичних та/або практичних задач і проблем агрономії,

РН4. Здійснювати пошук необхідної інформації та оцінювати її в науково-технічній літературі, аналізувати, обробляти та оцінювати цю інформацію

РН9. Вільно спілкуватися державною та іноземною мовами для обговорення результатів професійної діяльності, досліджень та інноваційних проектів у сфері аграрних наук та продовольства

РН10. Здійснювати ефективне управління персоналом і ресурсами, забезпечувати професійний розвиток персоналу, об'єктивно оцінювати результати діяльності колективу та внесок його учасників до цих результатів

РН12. Добирати оптимальну стратегію господарювання в агрономії, у тому числі за нечіткості цілей та невизначеності умов

РН13. Надавати консультації з питань інноваційних технологій в агрономії.

3. Програма та структура навчальної дисципліни для:

– повного терміну денної форми навчання;

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин													
	денна форма							Заочна форма						
	тижні	усього	у тому числі					усь ого	у тому числі					
			л	п	лаб	ін д	с.р.		л	п	ла б	ін д	с.р. .	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	
Змістовий модуль 1. Формування сортових рослинних ресурсів														
Тема 1. Особливості національної системи реєстрації прав на сорти рослин.	1	6	2	2			2							
Тема 2. Міжнародна діяльність у сфері охорони прав на сорти рослин	2	6	2	2			2							
Тема 3. Етапи науково-технічної експертизи сортів рослин.	3	6	2	2			2							
Тема 4. Формальна експертиза заявки.	4	6	2	2			2							
Тема 5 Експертиза назви та визначення новизни	5	6	2	2			2							
Тема 6. Нормативно правове регулювання реєстрації ГМ сортів в Україні та світі.	6	6	2	2			2							
Разом за змістовим модулем 1		36	12	12			12							
Змістовий модуль 2. Основи кваліфікаційної експертизи														
Тема 1.Методика закладання польових дослідів. Бракування, догляд за посівами, обліки, збирання.	7	12	2	5			5							
Тема 2. Кваліфікаційна експертиза сортів рослин з визначення критеріїв охороноздатності	8,9	16	4	6			6							

Тема 3. Кваліфікаційна експертиза сортів рослин з визначення показників придатності сортів до поширення в Україні.	10,11	16	4	6		6						
Тема 4 Альтернативні методи ідентифікації сортів рослин. Офіційні зразки. Умови отримання, використання, зберігання, оновлення	12,13	16	4	6		6						
Тема 5. Лабораторні аналізи в ході проведення кваліфікаційної експертизи	14	14	2	6		6						
Тема 6. Фітопатологічні дослідження в експертизі	15	10	2	4		4						
Разом за змістовим модулем 2		84	18	33		33						
Усього годин		120	30	45		45						

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Не передбачено	

5. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Ознайомлення з роботою Українського інституту експертизи сортів рослин.	2
2	Заявка на сорт рослин. Технічна анкета. Форма показники придатності до поширення в Україні	2
3	Ознайомлення з роботою інформаційних баз даних	2
4	Етапи науково-технічної експертизи сортів рослин.	2
5	Підготовка експертного висновку за заявкою на сорт. Процедура державної реєстрації сорту та / або прав на нього	2

6	Експертиза назви сорту з використанням баз даних	2
7	Реєстрація ГМ сортів в світі, ЄС, Україні	2
8	Організація, вибір території та спеціалізація закладу експертизи. Ґрунтове агрохімічне обстеження та землевпорядкування території закладу експертизи. Науково-обґрунтовані сівозміни. Облік урожаю.	5
4	Науково-технічна експертиза сортів рослин. Морфологічний опис сортів рослин для визначення критеріїв відмінності, однорідності та стабільності для сортів відповідних груп усіх ботанічних таксонів	6
5	Аналіз показників придатності сорти в до поширення в Україні. Кваліфікаційна експертиза сортів рослин з визначення господарсько - цінних характеристик за групами культур	6
6	Ознайомлення з альтернативними методами ідентифікації сортів рослин (електрофорез, ДНК-профілювання) Сховище довготривалого зберігання насіння. Підготовка зразків до зберігання.	6
7	Морфологічні та біохімічні ознаки, що визначаються в лабораторії для цілей експертизи (зернівка у фенолі. антоціанове забарвлення колеоптиля та гіпокотилля, світловий паросток у картоплі, маса 1000 насінин). Визначення показників якості сільськогосподарської продукції (білок, загальний вміст цукрів, суха речовина, клейковина, вітамін С та Е, ерукова кислота, вміст олії, хлібопекарські властивості.)	6
8	Фітопатологічні дослідження в експертизі	4
	Всього	45

6. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Не передбачено	

7. Контрольні питання, комплекти тестів для визначення рівня засвоєння знань студентами

1. Види прав на сорти рослин, що набуваються в Україні вкажіть всі передбачені Законом
2. Який термін перебування сортів у Державному реєстрі сортів рослин, придатних для поширення?

3. Схематично подайте етапи кваліфікаційної експертизи для набуття майнового права інтелектуальної власності (для отримання патенту).
4. Який орган формує та реалізує державну політику в сфері охорони прав на сорти рослин в Україні?
5. Терміни та орган до якого подаються заявки для отримання прав на сорт рослин в Україні.
6. Чи може сорт зареєстрований у Угорщині під назвою Мейба, бути поданий в Україні під цією ж назвою.
7. Тривалість експертизи на ВОС для ботанічних таксонів, що випробовуються в польових умовах
8. Який період сорт (за винятком чагарникових культур та винограду) вважається новим, якщо до дати на яку заявка вважається поданою сорт не був у комерційному обігу на території України?
9. Який тип досліджень позначається аббревіатурою ПСВ ?
10. Кому належить право на подання заявки на сорт якщо сорт створено автором сорту у зв'язку з виконанням трудового договору (контракту) чи договору про створення сорту за замовленням, то, в разі якщо трудовим договором (контрактом) чи договором про створення сорту за замовленням між роботодавцем (замовником) і автором сорту не передбачено інше?
11. Який документ засвідчує немайнові права інтелектуальної власності?
12. Хто приймає кінцеве рішення щодо виникнення прав інтелектуальної власності на сорт рослин?
13. Який статус має кваліфікаційна експертиза сортів рослин в Україні?
14. Якщо сорт, що подається в Україні, вже зареєстровано в ЕС як подається його назва?
15. Що має містити Заявка для реєстрації прав інтелектуальної власності на поширення (внесення до Реєстру сортів) згідно Закону України «Про охорону прав на сорти рослин»?
16. Хто здійснює в США оцінку ризиків щодо ГМО?
17. Який документ засвідчує майнові права інтелектуальної власності (вказіть можливі варіанти)?
18. Що передбачає визначати експертиза на ВОС?
19. Заявник , подаючи на реєстрацію сорт пшениці твердої , зазначив у документах заявки її назву Кремінь. Під час експертизи назви сорту було встановлено, що в одній з країн зареєстровано сорт тритикале під назвою Кремень. Чи буде ухвалена назва сорту пшениці Кремінь в Україні?
20. Який орган здійснює державну науково-технічну експертизу сортів рослин?
21. Компанія Нусіт зареєструвала в ЕС сорт баклажанів під назвою PETSIS. Чи має право дана компанія подати в Україну документи заявки на сорт баклажану під цією ж назвою?
22. Яка тривалість правової охорони в Україні (патенту)?
23. Чи можна при експертизі на ВОС в Україні використовувати результати Компетентного органу іншої держави члена УПОВ?
24. Який тип досліджень позначається аббревіатурою ПСП? ВОС? ПСВ?
25. Який сорт вважається стабільним?

26. Який сорт вважається однорідним?
27. Який сорт вважається відмінним?
28. Основні вимоги до дослідного зразка насіння, що надається на зберігання.
29. Які сортами становлять загрозу життю і здоров'ю людей?
30. Які культури, групи культур розміщують в одному полі за проведення експертизи?
21. Які фактори зумовлюють постійні вилучки?
22. Яка мета розвідувальних посівів?
23. Ширина дослідних ділянок має узгоджуватись з?

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
УКРАЇНИ**

ОС Магістр Спеціальність <u>Агрономія 201</u>	Кафедра генетики, селекції і насіництва ім. проф. М.О. Зеленського 2022-2023 навч. рік	ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 1 з дисципліни ДЖЕ з основами інтелектуальної власності	Затверджую Зав. кафедри (підпис) Макарчук О.С. « » 2022р.
Екзаменаційні запитання			
1. Дайте визначення понять відмінність, однорідність та стабільність відповідно Міжнародної конвенції з охорони нових сортів рослин.			
2. Законодавча база охорони прав на сорти рослин, нормативно-правові акти в сфері охорони прав на сорти рослин.			
1. Тестові завдання різних типів			
Питання 1. Етапи кваліфікаційної експертизи для набуття майнового права інтелектуальної власності (для отримання патенту)		Питання 6. Коли частина або все поле, на якому закладають дослід, розташоване на схилі, то ділянки за довжиною розміщують	
1	ВОС, ПСП, назва	1.	не розміщують на схилах
2	ВОС, новизна, назва, ПСП	2	упоперек схилу
3	ВОС, ПСП, новизна	3.	уздовж схилу
4.	ВОС, назва, новизна	4	вимог не існує
Питання 2. Площу вилучок обліковують з точністю до		Питання 7. Термін перебування сортів у Державному реєстрі сортів рослин, придатних для поширення	
1	0,01 м ²	1	20 років
2	0,1 м ²	2	30 років
3	0,5 м ²	3	20 років для польових і 30 для багаторічних плодкових і т.д.
4	1,0 м ²	4	безстроково
5	1,5 м ²	8. На посівах із заданою площею живлення рослин довжина вилучки має бути кратною	
Питання 3. Терміни подачі заявки до Компетентного органу		1	відстані між рослинами в ряду
1	За місяць до початку агротехнічних строків польових досліджень	2	1 м
2	Впродовж року	Питання 9. Тривалість експертизи на ВОС для ботанічних таксонів, що випробовуються в польових умовах	
3	До кінця року, що передує року досліджень	1	Один незалежний цикл
4	До 1 січня для ярих і 1 серпня – для озимих	2	Два незалежні цикли
Питання 4. Сівбу дослідів потрібно виконувати		3	Два незалежні цикли, за необхідності продовжують на третій
1	впродовж одного дня	Питання 10 сорт (за винятком чагарникових культур та винограду) сорт вважається новим, якщо до дати на яку заявка вважається поданою сорт не був у комерційному обігу на території України	
2	впродовж двох днів		
3.	по мірі надходження насіння		
1		1	За рік до цієї дати

4.	впродовж одного тижня	2	За три роки до цієї дати
Питання 5 Для проведення експертизи сортів рослин на ВОС використовуються методики:		3	За п'ять років до цієї дати
1	Національні, які розроблені та затверджені в Україні Компетентним органом	4	За шість років до цієї дати
2	Методики UPOV, адаптовані до вимог України		
3.	Методики ISTA		

8. Методи навчання.

Вивчення дисципліни передбачає комплексне використання різноманітних методів організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності студентів та методів стимулювання і мотивації їх навчання, що сприяють розвитку творчих засад особистості майбутнього фахівця з урахуванням індивідуальних особливостей учасників навчального процесу й спілкування.

З метою формування професійних компетенцій широко впроваджуються інноваційні методи навчання, що забезпечують комплексне оновлення традиційного педагогічного процесу, а саме, комп'ютерна підтримка навчального процесу, впровадження інтерактивних методів навчання (опрацювання дискусійних питань, тощо).

9. Форми контролю.

Написання тестів, усне опитування, проведення дискусій, заслуховування доповідей, аналіз самостійної роботи.

10. Розподіл балів, які отримують студенти.

Оцінювання знань студента відбувається за 100-бальною шкалою і переводиться в національні оцінки згідно з табл. 1 «Положення про екзамен та заліки у НУБіП України» (наказ про уведення в дію від 27.12.2019 р. № 1371)

Рейтинг студента, бали	Оцінка національна за результати складання	
	екзаменів	заліків
90-100	Відмінно	Зараховано
74-89	Добре	
60-73	Задовільно	
0-59	Незадовільно	Не зараховано

Для визначення рейтингу студента (слухача) із засвоєння дисципліни $R_{\text{дис}}$ (до 100 балів) одержаний рейтинг з атестації (до 30 балів) додається до

рейтингу студента (слухача) з навчальної роботи $R_{НР}$ (до 70 балів): $R_{дис} = R_{НР} + R_{АТ}$.

11. Методичне забезпечення

1. Методика проведення кваліфікаційної експертизи сортів рослин на придатність до поширення в Україні. Загальна частина (117 с.) <https://sops.gov.ua/uploads/page/5a5f413bb9be6.pdf>
2. Методика проведення експертизи сортів рослин групи зернових, круп'яних та зернобобових на придатність до поширення в Україні (81 с.)
3. <https://sops.gov.ua/uploads/page/5a5f4147d3595.pdf>
4. Методика проведення експертизи сортів рослин групи технічних та кормових на придатність до поширення в Україні (73 с.) <https://sops.gov.ua/uploads/page/5a5f41539f40a.pdf>
5. Методика проведення експертизи сортів рослин картоплі та груп овочевих, баштанних, пряно-смакових на придатність до поширення в Україні (94 с.) <https://sops.gov.ua/uploads/page/5a5f415f5df23.pdf>
6. Методика проведення експертизи сортів рослин групи плодових, ягідних, горіхоплідних, субтропічних та винограду на придатність до поширення в Україні (84 с.) <https://sops.gov.ua/uploads/page/5a5f416b7ea4b.pdf>
7. Методика проведення експертизи сортів рослин групи декоративних, лікарських та ефіроолійних, лісових на придатність до поширення в Україні (128 с.) <https://sops.gov.ua/uploads/page/5a5f417dd0990.pdf>
8. Методика проведення фітопатологічних досліджень за штучного зараження рослин (74 с.) <https://sops.gov.ua/uploads/page/5a5f418eb746e.pdf>
9. Методика проведення кваліфікаційної експертизи сортів рослин на придатність до поширення в Україні. Методи визначення показників якості продукції рослинництва (158 с.) <https://sops.gov.ua/uploads/page/5a5f41997447d.pdf>
10. 1.8. Методика проведення експертизи сортів рослин групи зернових на відмінність, однорідність і стабільність (164 с.) <https://sops.gov.ua/uploads/page/5a5f1c8618dbe.pdf>
11. 1.9. Методика проведення експертизи сортів рослин групи олійних на відмінність, однорідність і стабільність (177 с.) <https://sops.gov.ua/uploads/page/5a5f1c971fe13.pdf>
12. 1.10. Методика проведення експертизи сортів рослин групи зернобобових та круп'яних на відмінність, однорідність і стабільність (216 с.) <https://sops.gov.ua/uploads/page/5a5f1ca54a208.pdf>
13. 1.11. Методика проведення експертизи сортів рослин групи технічних на відмінність, однорідність і стабільність (187 с.) <https://sops.gov.ua/uploads/page/5a5f1cb127c87.pdf>
14. 1.12. Методика проведення експертизи сортів рослин групи кормових та коренеплідних на відмінність, однорідність і стабільність (982 с.)
15. <https://sops.gov.ua/uploads/page/5a5f1cc42cc8a.pdf>

16. 1.13. Методика проведення експертизи сортів рослин групи овочевих, картоплі та грибів на відмінність, однорідність і стабільність (1144 с.) <https://sops.gov.ua/uploads/page/5a5f1cd34ceda.pdf>

17. 1.14. Методика проведення експертизи сортів рослин групи плодових, ягідних, горіхоплідних та винограду на відмінність, однорідність і стабільність <https://sops.gov.ua/uploads/page/5a5f1ce688602.pdf>

18. 1.15. Методика проведення експертизи сортів рослин групи декоративних на відмінність, однорідність і стабільність (1125 с.) <https://sops.gov.ua/uploads/page/5a5f1cfd2b89c.pdf>

19. 1.16. Методика проведення експертизи сортів рослин групи лікарських та ефіроолійних на відмінність, однорідність і стабільність (885 с.) <https://sops.gov.ua/uploads/page/5a5f1d0aefa2c.pdf>

20. 1.17. Методика проведення експертизи сортів рослин групи лісових на відмінність, однорідність і стабільність (321 с.) <https://sops.gov.ua/uploads/page/5a5f214343d85.pdf>

21. 1.18. Методику проведення експертизи сортів маку східного (*Papaver orientale* L.) на відмінність, однорідність і стабільність (16 с.) <https://sops.gov.ua/uploads/page/5a5f1d7f41a7e.pdf>

22. 1.19. Методику проведення експертизи сортів виду Теффа (*Eragrostis tef* (Zuccagni) Trotter) на відмінність, однорідність і стабільність (12 с.), <https://sops.gov.ua/uploads/page/5a5f1f3851d63.pdf>

23. 20. Методику проведення ділянкового (грунтового) та лабораторного сортового контролю (Post-kontrol). <https://sops.gov.ua/metodiki>

12. Рекомендована література:

Основна:

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо приведення законодавства України у сфері насінництва та розсадництва у відповідність з європейськими та міжнародними нормами і стандартами. Закон України URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/864-19/paran241#n241>.

2. Міжнародна конвенція з охорони нових сортів рослин. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/en/995_856.

3. Про заходи щодо реалізації Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» у редакції постанови КМУ від 19.09.2007 №1154 «ПОРЯДОК сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на сорти рослин». Постанова Кабінету Міністрів. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1183-2002-%D0%BF>.

4. Про охорону прав на сорти рослин: Закон України від 17 січ. 2002 р. № 2986 / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2002. – № 23. – Ст. 163.

5. Про внесення змін до Закону України «Про насіння і садивний матеріал»: Закон України від 2 жовтня 2012 року № 5397-VI / Верховна Рада України. URL: zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5397-17.

6. Про права на сорт рослин у Спільноті. Регламент Ради ЄС 2100/94 від 27 липня 1994 року URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/en/995_856.

7. Про загальний каталог сортів сільськогосподарських культур. Директива Ради 2002/53/ЄС від 13 червня 2002 року URL: <http://sops.gov.ua/uploads/page/5a813f0286614.pdf>.
8. Організаційно-правові засади охорони прав на сорти рослин в Україні: дис. канд.юрид.наук: 12.00.07 / Марина Василівна Пушкар . – Київ: Б.в., 2006 . – 117с.
9. Про наукову і науково-технічну експертизу. Закон України 10 лютого 1995 року № 51/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/51/95-%D0%B2%D1%80>.
10. Правила складання та подання заявки на сорт рослин. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0781-18>.
11. Конституція України (із змінами). – Х. : Харк. книж. Фабрика ім. М. В. Фрунзе, 2006. – 48 с.
12. Цивільний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>;
13. Господарський кодекс України : Закон України від 16 груд. 2003 р. № 436-IV (із змінами). URL: zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi.
14. Митний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4495-17>.
15. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/stru>.
16. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7.12.1984 р. № 8073-Х (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/80731-10>.
17. Лісовий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>.
18. Про наукову та науково-технічну діяльність. Закон України URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/848-19>.
19. Про наукову та науково-технічну експертизу. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/51/95-%D0%B2%D1%80>.
20. Про інформацію. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2657-12>.
21. Регламент Ради (ЄС) № 1238/95 від 31 травня 1995 року, яким встановлюються імплементаційні правила щодо застосування Регламенту Ради (ЄС) № 2100/94 в тому, що стосується зборів, які належить сплачувати Бюро Співтовариства з питань сортів рослин. URL: <http://ukragroexpert.com.ua/uploads/page/5a7da9551cd63.pdf>
22. Про торгівлю насінням овочів. Директива Ради 2002/55/ЄС від 13 червня 2002 року. URL: <http://sops.gov.ua/uploads/page/5a7da7b4f2c81.pdf>.
23. Про насіння і садивний матеріал. Закон України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/411-15>.
24. Про приєднання України до Міжнародної конвенції по охороні нових сортів рослин : Закон України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/209/95-%D0%B2%D1%80>.
25. Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні. Постанова Кабінету Міністрів України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/774-2018-п>.
26. Про затвердження Порядку ведення реєстру заявок на сорти рослин. Постанова Кабінету Міністрів України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/757-2018-п>
27. Про затвердження Порядку ведення реєстру патентів на сорти рослин. Постанова Кабінету Міністрів України – URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-2018-п>.
28. Про затвердження критеріїв заборони поширення сортів рослин в Україні. Постанова Кабінету Міністрів України URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/918-2016-%D0%BF>.

29. Про заходи щодо реалізації Закону України "Про охорону прав на сорти рослин. Постанова Кабінету Міністрів України URL:<https://zakon.rada.gov.ua/go/1183-2002-%D0%BF>.

30. Право інтелектуальної власності : наук.-практ. коментар до Цивільного кодексу України. за заг. ред. М. В. Паладія, Н. М. Мироненко, В. О. Жарова.– К. : Парламен. вид-во, 2006. 432 с.

31. Цивільний кодекс України : наук.-практ. коментар за ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. К. : Істина, 2004. 928 с.

32. Паладій М.В. Проблеми нормативно-правового забезпечення функціонування сфери інтелектуальної власності України. – URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02\(6\)/11pmvivu.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02(6)/11pmvivu.pdf).

33. Захист прав інтелектуальної власності: норми міжнародного і національного законодавства та їх правозастосування : [практ. посіб.] Д. Лонг, П. Рей, В.О. Жаров, [та ін.]. К. : К.І.С., 2007. 448 с.

34. Ідріс К. Інтелектуальна власність – потужний інструмент економічного зростання. К. Ідріс ; пер. з англ.К. : Укрпатент, 2006. 372 с.

35. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

Допоміжна:

1. Надрага М. Зернові та бобові культури. URL: http://kolosok.org.ua/wp-content/uploads/2013/11/mariji-nadrahy-zernovi-ta-bobovi-kultury_13_03_web.pdf (дата звернення 28.11.2021).

2. Галищук Н. Сортове насіння в сільськогосподарському виробництві. URL: <https://krasyliv-rda.gov.ua/сортове-насіння-в-сільськогосподарс/> (дата звернення - 05.12.2021)

3. Управління фітосанітарної безпеки, Сортооновлення та сортозаміна є запорукою підвищення врожайності зернових культур. URL: <https://dp.dpss.gov.ua/news/sortoonovlennya-ta-sortozamina-ye-zaporukoou-pidvishchennya-vrozhajnosti-zernovih-kultur> - дата звернення 09.12.2021)

4. Сортооновлення та сортозаміна – резерв збільшення врожайності сільськогосподарських культур. URL: <https://dpss-ks.gov.ua/novini/sortoonovlennya-ta-sortozamina-rezerv-zbilshennya-vrozhajnosti-silskogospodarskix-kultur> (дата звернення - 09.12.2021).

5. Державна служба статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення - 08.12.2021).

6. Рослинництво : курс лекцій /О.А. Коваленко.— Електрон. текст. дані. — Миколаїв: МНАУ, 2014.— 331 с. Режим доступу: https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3141/1/Kovalenko_O.Rosl_KL.pdf (дата звернення - 08.12.2021).

7. Ю. В. Кернасюк/ Агробізнес сьогодні. /Маржинальна кукурудза URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/15564-marzhynalna-kukurudza.html> (дата звернення - 09.12.2021).

8. Тетяна Тетяна Шелкопляс, Реалії і перспективи її величності кукурудзи URL: <http://www.agroprofi.com.ua/statti/1775-realiyi-i-perspektyvy-yiyi-velychnosti-kukurudzy> (дата звернення - 08.12.2021).

9. URL: <https://besthomemaster.com/5790527-> (дата звернення - 09.12.2021).
10. Продуктивність пшениці озимої залежно від елементів технології вирощування в умовах Південного Степу України / В. В. Гамаюнова, А. В. Панфілова, О. В. Аверчев // Таврійський науковий вісник . - Херсон : Вид. дім "Гельветика", 2018. - Вип.103: Сільськогосподарські науки. - С. 16-22.
11. До вирощування полби і спельти стимулює не тільки попит, а й клімат URL: <https://www.growhow.in.ua/do-vyroshchuvannia-polby-i-spelty-stymuliuiie-ne-tilky-popyt-a-y-klimat/> (дата звернення - 05.12.2020).
12. Ю. В. Кернасюк/ Агробізнес сьогодні. Ринок круп'яних культур у 2020 році: аналітика та прогнози URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/17395-gynok-krup'ianykh-kultur-u-2020-rotsi-analotyka-ta-prohnozy.html> (дата звернення - 09.12.2021).
13. Тенденції розвитку ринку круп'яних культур в Україні./ Фесенко Г.О. Кирилов Ю.Є. //ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет» - 2019 – С. 156).
14. Дисертація: «Агробіологічне обґрунтування елементів технології вирощування гібридів сорго зернового в південному степу України» Бойко М.О.- Херсон – 2017 (С. 22-23).
15. Перспективні напрямки розвитку галузі круп'яних продуктів/ С. М. Соц, І. О. Кустов/ журнал :Зернові продукти і комбікорми -2013г., № 4 (С. 18-19).
16. Пенькова О.Г., Харенко А.О., Цимбалюк Ю.А./ Тенденції та перспективи розвитку ринку круп'яних виробів в Україні (Науковий вісник Мукачівського державного університету, 2020, С. 41).
17. Основи рослинництва і тваринництва: навч. посіб. / Г. О. Бірта, Ю.Г. Бургу-К.: «Центр учбової літератури», 2014. - 304 с.
18. Соя культурна – важлива бобова культура URL:<https://consumerhm.gov.ua/2315-soya-kulturna-vazhliva-bobova-kultur> (дата звернення - 09.12.2021).
19. Яковенко Т. М. Олійні культури України. К. Урожай, 2005. 408 С. 21.
20. <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/15275-oliini-kultury-tendentsii-na-gynku.html> (дата звернення 08.12.2021).
21. Олійні культури в Україні: Навч. посіб. / Гаврилюк М.М., Салатенко В.Н., Чехов А.В., Федорчук М.І за ред. В.Н. Салатенка – 2-е вид., переробл. І допов. К.: Основа, 2008. 420 с.
22. Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні на 2021 рік. URL: <https://minagro.gov.ua/storage/app/uploads/public/619/f7c/16b/619f7c16b87c8524959909.pdf/> (дата звернення - 09.12.2021).
23. Шевченко І.А., Лях В.О., Поляков О.І., Сорока А.І., Ведмедєва К.В., Журавель В.М., Махно Ю.О., Товстановська Т.Г., Буділка Г.І. Льон олійний, гірчиця. Стратегія виробництва олійної сировини в Україні (малопоширені культури). URL: http://www.fhdau.org.ua/wp-content/uploads/2018/02/Lon_girchitsya.pdf (дата звернення 08.12.2021).
24. Формування та використання сортових ресурсів малопоширених олійних культур в Україні, науково-практична конференція Аграрна наука: стан та перспективи розвитку. С. 49-51.
25. Хоміна В.Я. Тарасюк В.А. Оптимізація елементів технології вирощування сафлору красильного в умовах Лісостепу Західного. Вісник Сумського національного аграрного університету. Вип. 9 (30), 2015. С.162–166.

26. Барабаш О.Ю. Технологія вирощування овочів і плодів. – К.: Вища школа, 1993. – 324 с.

27. Концепція розвитку овочівництва та переробної галузі. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1120-2011-%D1%80> (дата звернення 30.11.2020).

28. Мазанко Д.Є. Використання плодів калини звичайної для виробництва продуктів функціонального призначення. / КарманТ.В., Мазанко Д.Є. // IX Всеукраїнська науково-технічна конференція магістрантів і студентів ТДАТУ. Факультет агротехнологій та екології: матеріали IX Всеукр. наук.-техн. конф., 10-25 листопада 2021 р. Мелітополь: ТДАТУ, 2021. С. 105-106

29. Кас'яненко А. А. Видова різноманітність шкідників та збудників хвороб у насадженнях сливи півдня України / А. А. Кас'яненко // Матеріали IX всеукраїнської науково-технічної конференції магістрантів і студентів за підсумками наукових досліджень 2021 року, 2021. С. 66-69.

30. Аверчев Олександр, Аверчева Наталія. Історія та перспективи розвитку плодоовочівництва в Україні / О. Аверчев, Н. Аверчев // Наука, освіта та виробництво: виклики сьогодення II Всеукраїнська мультидисциплінарна науково-практична Інтернет-конференція, 12 травня 2021. Полтава, 2021. С. 7-12.

31. Сазонова И. Д. Ягодные культуры как сырье для технической переработки / И. Д. Сазонова // Научные труды СКФНЦСВВ. Том 20, 2018. С. 125-134.

32. Теорія, методологія і практика обліку, оподаткування й аналізу виробничо-економічної діяльності суб'єктів агробізнесу та сільських територій: нові реалії та перспективи в умовах інтеграційних процесів: [колективна монографія] / за заг. ред. Мармуль Л. О. — Херсон: Айлант, 2020. — 332 с.

33. Кернасук Ю. Агробізнес сьогодні. Ринок плодово-ягідної продукції: стан, прогнози та рентабельність. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/15148-rynok-plodovoiahidnoi-produktsii-stan-prohnozy-ta-rentabelnist.html> (дата звернення 03.12.2021).

34. Галузева програма розвитку садівництва України на період до 2025 року. URL: <http://mivagro.gov.ua/node/14018> (дата звернення 04.12.2021).

35. Цизь О.М. Підбір високопродуктивних штамів і субстратів для вирощування печериці двоспорової (*agaricus bisporus* /j.lge/ imbach.) в умовах України. 06.01.06 – овочівництво Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата сільськогосподарських наук.

36. Крилова Я.М. Картоплярство – провідна галузь сільського господарства Миколаївської області URL:http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7334/1/zbirnyk_tez_15-17_05_19_30.pdf (дата звернення 02.12.2021).

37. Бараболя О.В., Михайлюк М.В., КАРТОПЛЯ – ДРУГИЙ ХЛІБ // Матеріали IX науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні питання та проблематика у технологіях вирощування продукції рослинництва» 27 листопада 2020 року, С. 27-30

38. Семенчук В. Г. Продуктивність насінневої картоплі сортів різних груп стиглості в умовах південно-західної частини Лісостепу України // Передгірне та гірське землеробство і тваринництво. 2020. Вип. 67 (II). С. 170-181.

39. Сокіл Л. С. Картопля у двоврожайній культурі в зоні Півдня України / Л. С. Сокіл, В. В. Гамаюнова, О. Ш. Іскакова // Стан і перспективи впровадження ресурсоощадних, енергозберігаючих технологій вирощування сільськогосподарських

культур: матеріали II міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпро, 15-16 листопада 2017 р. - Дніпро: ДДАЕУ, 2017. – С. 112-114.

40. Федуняк І.О. Пріоритетні напрями ефективного розвитку галузі картоплярства // Агросвіт № 3. 2012. с. 33-37.

41. Ільчук І.І. Ринок картоплі в Україні на сучасному етапі розвитку галузі картоплярства / І.І. Ільчук // Передгірне та гірське землеробство і тваринництво. 2015. Вип. 57. С. 92-96.

42. Онопрієнко І.М. Стан та перспективи розвитку регіонального картоплярства /І.М. Онопрієнко // Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. Вип. 9. С. 497-500.

43. Муравйова О.В. Сучасний стан і актуальні проблеми галузі картоплярства в Україні / О.В. Муравйова // Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. 2017. Т. 22. Вип. 6 (59). С 97-100.

44. Бондар В.С., Фурса А.В., Стрельбіцький П.А. СТАБІЛІЗАЦІЯ Й ГАРМОНІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ БУРЯКОЦУКРОВОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ ВІСНИК Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ ВИПУСК 14 с. 14-24

45. Сінченко В.М. Пиркін В.І. стратегія розвитку галузі буряківництва в Україні. Цукрові буряки. №1. 2018. С. 4-7.

46. Стасенко О.М., Стасенко С.М. Сучасний стан та шляхи підвищення урожайності та рентабельності цукрових буряків в Україні. Журнал «Молодий вчений». Економічні науки. № 5 (20) Ч. 2. трав., 2015 р.

47. Роїк М.В., Корнеєва М.О. Гібриди нового покоління буряку цукрового і їхня роль у процесі інтенсифікації галузі URL: http://file:///C:/Users/User/Downloads/stopnsr_2006_3_11.pdf

48. Ушкаренко В.О., Федорчук В.Г. Безвисадкове вирощування насіння кормових буряків – вигідно. Таврійський науковий вісник. Випуск 8. С. 3-6.

49. Кормові коренеплоди. URL: <https://buklib.net/books/30543/> (дата звернення 01.12.2021)

50. PLUTO: Plant Variety Database (дата звернення 04.12.2021)

51. Андреев Н.Г. Костер безостый / Н.Г. Андреев, В.А. Савицкая. – М.: ВО Агропромиздат. 1988. 34 с.

52. Грабчук І.Ф. Тенденції становлення і розвитку ринку кормів / І.Ф. Грабчук // Вісник ЖНАЕУ. 2009. № 2 (25), Т. 2. С. 77–84.

53. Ю. М. Капіца, С. К. Ступак, В. П. Воробйов, О. О. Тверезенко, К. С. Шахбазян, О. В. Жувака. Право інтелектуальної власності Європейського Союзу та законодавство України. Київ, 2006, с. 1104 .

54. Міжнародна конвенція з охорони нових сортів рослин від 02.12.1961р. URL: <http://www.rada.gov.ua>.

55. Методичні рекомендації з підготовки та подання відомостей щодо заявок на сорти рослин до Міжнародного Союзу з охорони нових сортів рослин (Наказ Мінагрополітики від 07.02.2021р № 41).

56. В. Н. Ласкавий, Е. Р. Кузьменко, С. В. Михайлов. Столові сорти винограду в умовах Запорізької області «Магарач». Виноградарство та виноробство Науково-практичний журнал, 2011, № 1.

57. Л. С. Мазуренко. Сортимент столового винограду України. Виноградарство і виноробство, 2006, № 43, с. 89-97.

58. М. О. Дудник, М. М. Коваль, І. М. Козар та ін. Виноградарство. К.: Урожай, 1999, 288с.
59. І.М. Гель. Історія розвитку виноградарства. Садівництво і виноградарство. Львів, 2016, 246 с.
60. Ю. В. Кернасюк. Перспективне виноградарство. Економічний гектар, 2017. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/2643-perspektyvne-vynohradarstvo.html> .
61. Official Gazette of the CPVO URL: <https://cpvo.europa.eu/en/applications-and-examinations/official-publications.pdf> (архів за 2019 – 2021 pp) (дата звернення: 02.12.2021).
62. Активізація інноваційної діяльності промислових підприємств (на прикладі машинобудівних підприємств Західного регіону України): автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.01 / Собко Ольга Миколаївна ; Тернопільська академія народного господарства. - Тернопіль, 2002. - 20 с.
63. Атлас лекарственных растений России / Под ред. проф. Быкова В. А. – М.: Всероссийский НИИ лек. и аром. растений, 2006. – С. 97–99.
64. Батюк В. С. Флавоноиды десмодиума канадского и их обезболивающее действие / В. С. Батюк, Е. А. Васильченко, Л. Н. Васильева, Н. В. Чернобровая. // Хим.-фарм. ж-л. – М.: Медицина, 1987. – Т. XX. – С. 63–67.
- Горбань А. Т. Лекарственные растения: вековой опыт изучения и возделывания / А. Т. Горбань, С. С. Горлачева, В. П. Кривуненко. – Полтава: Верстка, 2004. – С. 62–65.
65. Чопик В. И. [Дикорастущие полезные растения Украины](#). Справочник / В.И. Чопик, Л. Г. Дудченко, А. Н. Краснова. – К.: Наукова думка, 1983. – 400 с.
66. Test Guidelines for the conduct of tests for distinctness, uniformity and stability of Ginseng (*Panax ginseng* C.A. Meyer) (TG /224/1, UPOV) // Geneva. 2005-04-06. – 28 P. // URL: www.upov.int/edocs/tgdocs/en/tg224.pdf
67. Порада О. А. Інтродукція головатеню круглоголового в Лісостепу України / О. А. Порада // Тез. доп. Х з'їзду Укр. ботан. тов. – К., 1997. – С. 243.
68. Порада А. А. Биологические особенности растений мордовника шароголового сорта Глобус / А. А. Порада // Матер. межд. науч. конф., посвященной 75-летию Всесоюзного научно-исследовательского института лекарственных и ароматических растений. – М., 2006. – С. 313–316.
69. Бабич А. О. Кормові і лікарські рослини в ХХ–ХХІ століттях = Forage and Medicinal Plants in XX–XXI Centuries / А.О. Babich. – К.: Аграрна наука, 1996. – 822 с.
70. Барна М. М. Декоративні лікарські рослини / М. М. Барна, Л. С. Барна, Г. Ф. Яцук // Підручники і посібники. – 2006. – 80 с.
71. Котов В. Шток-роза / В.Котов. – Ж-л Цветоводство. – № 4. – 2007. – С. 30–31.
72. Носаль М. А. Лекарственные растения и способы их применения в народе / М. А. Носаль, И. М. Носаль. Под ред. акад. АН УССР В.Г. Дороботко. – К.: Госмедиздат УССР, 1959. – С. 182–184.
73. Рахметов Д. Б. Кормовые мальвы в агроценозах Лесостепи Украины: интродукция, биология, сорта, возделывание / Д. Б. Рахметов. – К.: Фитоцентр, 2000. – 288 с.
74. Методика проведення кваліфікаційної експертизи сортів технічних та кормових культур // Оф. бюл. – К.: Алефа, 2003. – № 3. – С. 202–206.

75. Лебеда А. Ф. Лекарственные растения. Самая большая энциклопедия / А. Ф. Лебеда, Н. И. Джуренко, А. П. Исайкина, В. Г. Собко [и др.] – М.: АСТ–ПРЕСС Книга, 2006. – С. 617–618.

76. Біленко В. Г. Технологія вирощування лікарських рослин і використання їх у медичній та ветеринарній практиці / В. Г. Біленко, В. І. Лушпа, Б. Є. Якубенко, Д. С. Волох. – К.: Аристей, 2007. – С. 417–419.

77. Тенденції розвитку вітчизняного зерновиробництва / Т.П. Гринчук //Стратегія економічного розвитку України. - 2013. - № 33. - С. 173-177. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/seru_2013_33_28 (дата звернення: 10.12.2021).

13. Інформаційні ресурси

1. Методики УПОВ http://www.upov.int/test_guidelines/en/list.jsp
2. Електронна навчальна система e-Lern